

Gînduri despre viitor...

Articol scris special pentru revista „Teatrul”
de I. Stock

VIU PRINTRE VII

Au luat sfîrșit manifestările în cinstea lui Caragiale. Zile pline de întîlniri zgomotoase, de călătorii prin țară, de vizionări de spectacole, de mitinguri, de ședințe festive, de recepții oficiale și neoficiale, de telefoane de la Moscova, Praga, Belgrad, Paris, Pekin, de fulgerări ale blitz-urilor fotografiilor, de interviuri. Zile pline de sinceră ospitalitate, de dialoguri dintre cele mai surprinzătoare, într-un conglomerat de limbi știute și neștiute. Zadarnic se străduiau, grijulii, translatorii să limpezească discuția dintre delegatul sovietic, scriitorul chinez Cen Bei-cen și regizorul ceilonez Gunawerdana: privirile admiringe aruncate de unii altora, strîngerile fierbinți de mîna erau mai elocvente decît cuvintele.

Pe unii îi cunoșteam mai demult. Cu alții — cei mai mulți — m-am întîlnit, aici, pentru prima oară. De Nazim Hikmet și Iuri Zavadski mă leagă o veche prietenie, începută prin anii 1920. Și totuși, toate aceste întîlniri cu prieteni mai vechi și mai noi se lăsau anevoie delimitate de noțiunile „vechi” și „nou”. Există între noi, dincoace de ele, o *comunitate* — unitatea de năzuințe care leagă într-o clipă oameni ce abia se cunosc. Așa se întîmpla și pe front — amintiți-vă: întîlniri fulgerătoare ne uneau destinele pentru o viață întreagă. Cît despre prietenii vechi, acestea își descoperă, o dată cu scurgerea vremii, aspecte mereu noi, devin mai cuprinzătoare, mai profunde.

...Și Caragiale răsună în aceste zile într-un chip nou. Aceasta e și caracteristica unui clasic: să dăinuie în timp și să lege cu un lanț nou de asociații trecutul de prezent, să fie un participant viu la lupta *de astăzi*.

Jubileul lui Caragiale începuse pentru mine încă la Moscova, la festivitatea de la Casa centrală a oamenilor de litere. Dramaturgul rus Afanasii Salinski, prieten înflăcărat al Romîniei noi, care a vizitat recent Bucureștiul, a ținut un referat despre creația și viața lui Caragiale. Artiștii care au interpretat fragmente din lucrările scriitorului, filmul realizat după schița „Telegrame”, președintele festivității, Konstantin Simonov, studenții Institutului de literatură „Maxim Gorki”, muncitorii tineri de la uzinele din Moscova, care au ascultat și au privit cu mult interes tot ce s-a prezentat pe scenă, au făcut din această seară un eveniment deosebit, de neuitat.

Iar a doua zi, la București, în sala Teatrului de Comedie, l-am văzut pe Caragiale viu pe scenă în persoana minunatului actor Jules Cazaban. Prin forța artei, acesta s-a încarnat în scriitorul mîndru care-și dobora inamicii cu ironia lui caracteristică, în luptătorul neabătut, credincios poporului și prieteniei. Nu mi s-a părut important că Jules Cazaban aduce într-adevăr foarte mult cu Caragiale, ci că în tipul realizat de dînsul există ceva mai prețios decît asemănarea exterioară, „acea veracitate a sentimentelor, acel adevăr al pasiunilor” despre care vorbea Pușkin.

Piesa într-un act (foarte reușită, după părerea mea) scrisă de Mircea Ștefănescu în cinstea acestor zile și pusă în scenă cu talent de tînărul regizor David

Esrig înfățișează un moment din viața autorului *Scrisorii pierdute, Năpastei*, „Momentelor“. Șpertarii, invidioși, toți cei care i-au servit lui Caragiale drept prototipuri pentru comediile și dramele sale, „părinții orașului“ — stârniți de un individ josnic, grafoman lipsit de talent, care-l învinuiește de plagiat — împing pe scriitor într-un proces de calomnie. Judecata se transformă, prin voința scriitorului, într-un act de acuzare împotriva dușmanilor lui. „Dușmanii voștri sînt dușmanii mei“, scria Maiakovski. Dușmanii lui Caragiale erau dușmanii poporului român, dușmanii progresului, dușmanii libertății.

Explozii de aplauze au întrerupt de nenumărate ori spectacolul *Procesul domnului Caragiale*. Autorul piesei și creatorii spectacolului au fost de nenumărate ori chemați pe scenă. Am transmis prin telefon ziarului „Sovetskaia kultura“, și a doua zi a și fost publicat, că, printre numeroasele jerbe de flori puse pe mormîntul lui Caragiale, spectacolul *Procesul domnului Caragiale* a fost floarea cea mai frumoasă. A fost o vie mărturie a viabilității, a actualității creației scriitorului. Aveai senzația că în urma lui Jules Cazaban va pași pe scenă însuși scriitorul...

La 9 iunie, la mîtingul de doliu de la cimitirul Belu, Lucia Demetrius a spus: „Timpul, obișnuit să dea uitării trecutul, este neputincios în fața amintirii lui Caragiale, la mormîntul căruia ne aplecăm azi capul“.

Cînd, în timp ce rostea aceste cuvinte, traducătoarea îmi șoptea la ureche traducerea, scriitorul mi-a apărut din nou în fața ochilor, așa cum îl văzusem în *Procesul domnului Caragiale*. Despre cei decedați se spune de obicei: „Se află nevăzut printre noi“. Caragiale însă se afla printre noi aveau: prin forța artei teatrului. Nu, nu degeaba ne-am închinat viața acestei arte!

Caragiale s-a născut în anul cînd murea Gogol. Și este posibil, foarte posibil ca în ziua comemorării a 50 de ani de la moartea marelui scriitor în România liberă să se fi născut un nou geniu care va glorifica patria și poporul său cu aceeași forță cu care a făcut aceasta Ion Luca Caragiale.

LA CE GÎNDEȘTE DRAMATURGUL CÎND NU-I E SOMN

E întotdeauna straniu și oarecum înfricoșător chiar să stai în stal, într-o sală plină cu spectatori, să vezi propria-ți piesă și să-i ascuți aveau, învăluiri de muzică, pe actorii pronunțînd cuvintele scrise de tine. Este întotdeauna straniu și oarecum înfricoșător. Chiar dacă nu mai ești debutant în literatură, chiar dacă stagiul tău în dramaturgie este de 35 de ani. Dar mai cu seamă dacă piesa îți este jucată într-o țară străină, iar cuvintele tale sînt rostite într-o limbă străină.

Mulți dramaturgi cunosc aceste sentimente. Le-am încercat și eu din nou în loja Teatrului Național „I. L. Caragiale“, de unde urmăream spectacolul cu piesa mea *Piața ancorelor*. Am avut nu o dată ocazia să văd această piesă și la Moscova, și la Leningrad, și în alte orașe sovietice. În străinătate o vedeam acum pentru întia oară. Și nu la premieră, pentru că spectacolul a fost jucat de multe ori pînă acum. Nici într-un spectacol în care jucau toți interpreții de la premieră. Majoritatea colectivului teatrului se afla în turneu prin orașele Romîniei, cu piesele lui Caragiale, și de aceea unele roluri în piesa mea erau interpretate de o așa-numită „a doua distribuție“.

Am avut, așa fiind, mari emoții și temeri; firesc lucru, pentru că nimănui nu-i face plăcere să încerce un eșec. Vor înțelege oare actorii romîni toată gama de sentimente prin care trec marinarul Serghei Seleanin, iubita lui, Tatiana, amiralul Cemesov — personaje în linii generale destul de depărtate de ei? Cum va fi oare prezentată pe scena romînească viața marinarilor sovietici din îndepărtatul Kronstadt?

Temerile mele s-au dovedit a nu fi avut nici un rost. Spectacolul a fost bine primit de public, actorii au jucat în linii generale în mod just. Mi-au plăcut în mod deosebit Liviu Crăciun în rolul lui Serghei și Ileana Iordache în rolul Tatiane. Tînașă regizoare Lia Niculescu a înțeles foarte bine și pe alocuri cu multă sensibilitate piesa. La sfîrșitul spectacolului mi-am spus cu sinceritate părerea, așa cum se și cade între tovarăși: și despre lucrurile care mi s-au părut realizate, și despre cele mai puțin realizate. Și ne-am despărțit mulțumiți unii de alții, cu speranța unor viitoare întîlniri.

Rămas apoi singur în camera hotelului, am analizat cele văzute, de pe pozițiile cele mai exigente cu putință. Mi-am amintit de sala de spectacole: piesa fusese cu atenție ascultată. Uneori s-a rîs. Uneori s-a aplaudat. În două momente, spectatoarele care stăteau alături de mine și-au șters ochii cu batista. După căderea cortinei, publicul a plecat liniștit spre casă.

Aș fi dorit însă ca spectatorii să nu plece numaidecît după spectacol, ci să mai întîrzie: să discute, să se certe, să se indigneze, să se entuziasmeze. Aș fi dorit ca, în timpul spectacolului, să se ridîc mai puternic, să se plîngă mai amar; ca în sala de spectacol să nu domnească doar atenție respectuoasă și curiozitate de la o etapă la alta a acțiunii, ci o adevărată *zguduire*. O *zguduire* iscată de artă și de adevărul vieții.

Aici mi se pare că se află „nodul gordian”. Pieseile noastre sînt prea piep-vănate. Spectacolele noastre prea corecte. Oamenii privesc, aplaudă, pleacă acasă, uită...

Cîndva, V. I. Nemirovici-Dancenko critica cu asprime piesele tînrilor dramaturgi. La argumentul unui scriitor că „spectatorii urmăresc piesele noastre”, Nemirovici a strigat:

— Sînt urmărite, dar nu sînt visate!

Cît adevăr în aceste cuvinte! Spectacolul nu trebuie să fie doar urmărit, ci și visat.

Care este calea spre aceasta? Cred că numai una singură: să nu te temi să spui adevărul, să nu te temi să construiești piesa pe cele mai aspre conflicte de viață. Adevărul ascuțit e mai util decît cumînțenia limitată.

Nu, nu pot spune că am mers împotriva adevărului în *Piața ancorelor*. Am scris-o sincer și am încercat să dezvălui cît mai deplin conflictul dintre Serghei Seleanin și realitate. Poate s-ar fi convenit însă, în această piesă, să mă depărtez de *veridicitatea* vieții și să prezint acest conflict nu ca pe un episod ușor rezolvabil, ci în *iremediabilitatea tragică* a celor întîmplate. Eroul meu să fi pierit chiar, în schimb mii de alți tineri să fi putut învăța din exemplul pătăniei lui să nu-i repete greșeala...

Din acest punct de vedere, din punctul de vedere al artei adevărului nemilos, al modului ascuțit de a pune problema, noi, dramaturgii, nu învățăm deajuns de la N. S. Hrușciiov. Ascultați, citiți, cu cîtă intransigență de bolșevic atacă el lipsurile, cum nu se teme să spună adevărul, întotdeauna adevărul, oricît de amar ar fi el. Numai adevărul!

A fost un timp cînd unii vroiau să înlocuiască lupta și conflictul ascuțit cu o dramaturgie lipsită de conflict. Timpurile acestea au trecut. Și este foarte bine că au trecut. N-am amintit fără scop despre cuvîntările vii și ascuțite ale lui N. S. Hrușciiov în problemele construcției, ale politicii interne și externe a Uniunii Sovietice. Să dea Dumnezeu ca noi, dramaturgii și scriitorii sovietici, pe care N. S. Hrușciiov i-a numit ajutoarele partidului, să devenim în creația noastră tot atît de ascuțiți și intransigenți cum este N. S. Hrușciiov în politică.

...Iată la ce mă gîndeam în noaptea de după spectacolul *Piața ancorelor* la Teatrul Național. Un sentiment de profundă nesatisfacție, dorința de a fi autorul unei piese „care se visează” nu mă lăsa să adorm în acea noapte.

În zilele festivalului Caragiale și după aceea, am discutat mult cu tovarășii mei, dramaturgii romîni. Am folosit acest prilej pentru a stabili un contact mai strîns cu ei, a afla ce s-a scris și ce se scrie nou, astăzi, în teatrul romînesc, pentru a ne înțelege în privința unei mai strînse colaborări pe linia traducerilor de piese la noi. Pieseile dramaturgilor romîni ocupă un loc tot mai mare în repertoriul teatrului sovietic. Aș dori ca nici o lucrare însemnată a dramaturgilor romîni să nu fie necunoscută de teatrul nostru. Și, de asemenea, ca toate piesele bune sovietice să fie jucate în Romînia. Pe această linie, un schimb permanent de informații, vizitele dramaturgilor și criticilor în Republica Populară Romînă și în Uniunea Sovietică sînt chemate să joace un rol necesar și nobil.

COLABORAREA DINTRE ARTE

Talent și măiestrie. Iată doi factori de seamă care contribuie la geneza unei opere de artă. Fără ele arta nu există. Ideologia este parte componentă a talentului. Plehanov a spus cîndva că o idee falsă nu poate duce la crearea unei adevărate opere de artă. Este un adevăr în mod deosebit valabil și astăzi. Imagi-

nați-vă o lucrare valoroasă — un tablou, o simfonie, un film, un spectacol — care să slăvească o idee antiumană — încântarea față de război și de uciderea oamenilor. Poate trezi asemenea lucrare altceva decât dezgust? Niciodată nu va putea fi numită operă de artă. Pentru că la baza artei se află bucuria, satisfacția artistică, cîntarea vieții... Din păcate, însă, se întîmplă, destul de des, ca o idee de valoare să dea naștere unei lucrări jalnice, plictisitoare, deci inutile. Se întîmplă și ca un om de artă talentat, înaintat în ideile sale, să realizeze o lucrare neizbutită, haotică, inutilă. Aceasta, datorită unei insuficiente exigențe a omului de artă față de sine însuși; datorită neîncrederii sale în sine însuși; datorită dorinței de a construi un edificiu împotriva căruia se ridică întreaga ființă a artistului. Sau, poate, datorită ploconirii în fața „model”, în fața a ceea ce uneori se numește „stilul timpului”.

La aceasta mă gîndeam vizitînd în orașelul Breaza casa lui Nicolae Grigorescu. Cît de uimitor de credincios sîe însuși a fost pictorul! Cum nu se temea el că va fi învinuit de „răminere în urmă” și de „necontemporaneitate”? Și cît de uimitor de contemporan este el astăzi! Peisajele lui, desenele lui, portretele lui... Ce emoție trezesc ele în sufletul privitorului! Cît de mult povestesc ele despre dragostea omului pentru patria sa, pentru natură, pentru oameni. „Iar alături, trei perechi de ochelari cu rame de metal. Șevaletul... Pensulele... Un tablou neînterminat... Însăși atmosfera acestei case este îmbibată de calm și de respectul vieții. Cîtă bucurie trezesc pinzele lui!

Privind tablourile pictorilor ce se pretind „noi” — amestec curios de culori, lume nervoasă de linii ce se întretaie — mă întorc de fiecare dată cu gîndul la pinzele lui Grigorescu și găsesc în ele calmul și echilibrul, atît de necesare în lupta vieții. Artă așa-zis „nouă” exprimă într-o oarecare măsură și ceva din spiritul timpului. Ceea ce este încordată, încălciit, contorsionat în el. Dar aceasta nu aparține artei celor puternici; aceasta răpește omului echilibrul, îl prosternază în fața răului, îl convinge că omul este neputincios față de sine însuși.

Aci constă, cred eu, principala slăbiciune a abstracționiștilor, a existențialiștilor și a altor adepți ai feluritelor curente la modă. Uneori, noi, adepții artei realiste, ne jenăm să spunem fără ocol, sincer, că niște cadavre ciopîrțite, niște pete de culoare aruncate haotic pe pînză, niște bucăți de trupuri omenești și de mașini au un efect demoralizant. Ne jenăm, tăcem și dăm din cap. Neîndoios că și în artă nouă există ceva bun, mai ales în acele aspecte ale ei care pot fi utilizate în arta aplicată: în covoare, țesături, ceramică, arhitectură. Și pentru că veni vorba despre arhitectură...

„Stilul jumătății secolului XX” — iată o temă care preocupă mult pe cercetătorii de artă contemporani. Există oare un asemenea stil? Timpul singur o va arăta, pentru că numai el va selecționa tot ce este mai bun în arta de azi.

Mie, personal, mi se pare că în arta contemporană a Romîniei pozițiile cele mai înaintate le ocupă arhitectura.

Am avut ocazia, în ultimii ani, să vizitez numeroase țări europene și să văd multe construcții noi. Dar cu toată sinceritatea trebuie să spun că impresia cea mai bună mi-au trezit-o construcțiile de case din Romînia. Da, Romînia are arhitecți minunați! Noile clădiri din București, din Constanța și de pe litoral — hotelurile de la Mamaia, Eforie, Mangalia — îmi vor rămîne pentru mult timp în amintire. Ușoare, variate, aeriene, potrivitîndu-se condițiilor geografice și completînd bogățiile naturii, operele arhitecților și constructorilor Romîniei noi reflectă astăzi pozițiile cele mai înaintate din lume. Nu mă tem să declar aceasta.

Îndrăzneala, talentul și măiestria capodoperelor arhitecturale sînt un model și o școală bună pentru noi, oamenii de teatru și dramaturgii...

...Se apropie de sfîrșit vizita mea în ospitaliera țară a prietenilor noștri. Mă așteaptă munca, noi realizări. Și, poate, această muncă va fi mai rodnică și datorită amintirilor plăcute, sentimentului de prietenie încercat aici, acelei minunate prietenii ce leagă între ele popoarele libere și fericite, care construiesc și care în felul acesta se apropie zi de zi, tot mai mult, de viitorul luminat de un soare pașnic.